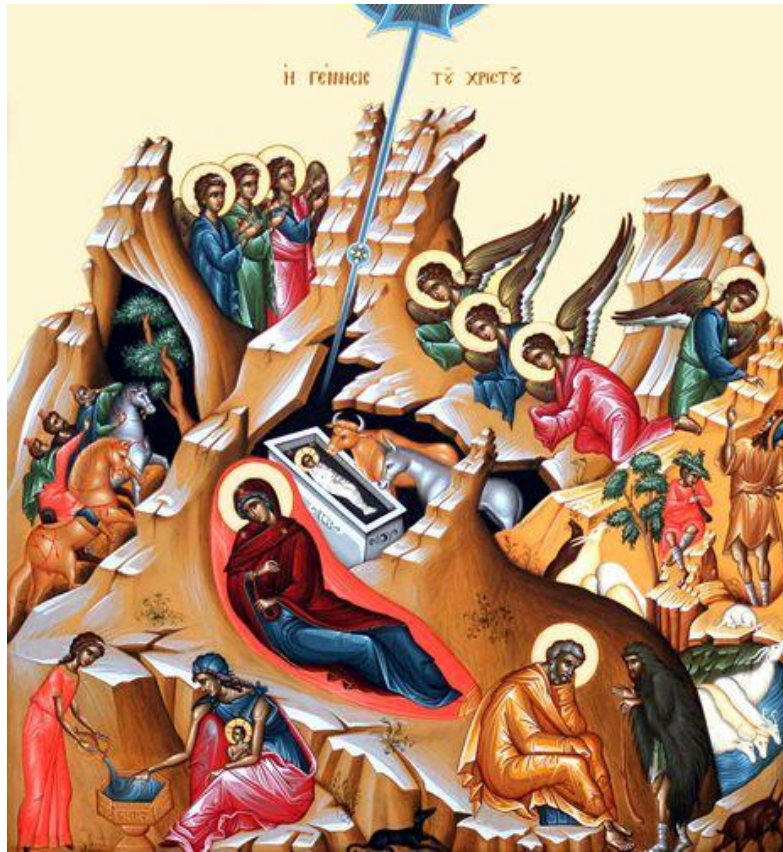

Η απεικόνιση της Γέννησης του Χριστού στη Βυζαντινή Αγιογραφία

Η γιορτή της Γέννησης του Θεανθρώπου, γιορτάζεται κάθε χρόνο όχι μόνο για να τη θυμηθούμε και να δοξολογήσουμε το Θεό, αλλά και για να μπορέσουμε κατά το σύντομο διάστημα της ζωής μας να αισθανθούμε πνευματικά το μεγάλο αυτό γεγονός, το ότι δηλαδή ο Χριστός προσέλαβε την ανθρώπινη φύση, έγινε Άνθρωπος για να οδηγήσει στη θέωση και τον ίδιο τον άνθρωπο. Είναι δύσκολο, μέχρις αδύνατον, να κατανοηθούν λογικά τα γεγονότα της θείας ενανθρώπισης, γι' αυτό είναι απαραίτητο να βιωθούν στον εσωτερικό μας χώρο, στην καρδιά μας.

Στα Ευαγγέλια, τα τροπάρια της Εκκλησίας, και στις ομιλίες των αγίων Πατέρων παρουσιάζονται διάφορες πτυχές αυτού τού μεγάλου μυστηρίου και στην συνέχεια καλείται ο άνθρωπος να το επιβεβαιώσει στα όρια της προσωπικής του ζωής.

Από την προσωπική επιβεβαίωση του μεγάλου αυτού μυστηρίου δε θα μπορούσε να λείπει η Βυζαντινή Αγιογραφία. Έτσι, μετά την επαγγελία της ενανθρώπισης του Θεού έρχεται η πραγμάτωσή της με την «κατά σάρκα Γέννησιν του Κυρίου και Θεού και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού». (βλ. εικόνα 1).

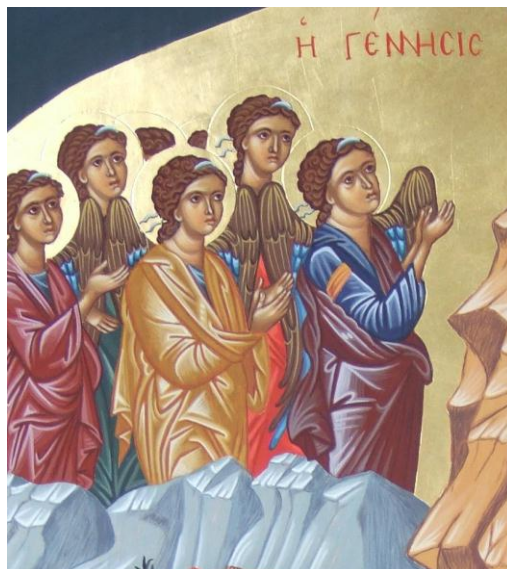

Εικόνα 1: Η κατά σάρκα Γέννησις του Κυρίου

Η εικόνα της Γέννησης του Κυρίου είναι σύμφωνη με τις μαρτυρίες της Αγίας Γραφής, με την παράδοση της Εκκλησίας και την πλούσια λειτουργική υμνολογία. Το κοντάκιο της εορτής λέγει: «*Η Παρθένος σήμερον τον υπερούσιον τίκτει, και η γη το σπήλαιον τω απροσίτω προσάγει. Άγγελοι μετά ποιμένων δοξολογούσι. Μάγοι δε μετά αστέρος οδοιπορούσι δι ημάς γαρ εγγεννήθη παιδίον νέον ο προ αιώνων Θεός*». Όλα αυτά πρέπει να αποτυπωθούν στην εικόνα. Ο ορθόδοξος αγιογράφος πρέπει αφ' ενός να δείξει τη θεανθρώπινη φύση του Κυρίου και αφ' ετέρου να υποδηλώσει τον πανηγυρισμό ουρανού και γης. Στην εικόνα διαδραματίζονται διαφορετικά χρονικά γεγονότα. Η Γέννηση είναι μυστήριο εξωχρονικό, αλλά και ιστορικό. Παραστάσεις με θέμα τη Γέννηση συναντώνται από την παλαιοχριστιανική εποχή, αλλά η εικόνα με ολοκληρωμένο τον εικονογραφικού τύπο εμφανίζεται μετά την εικονομαχία με μικρές παραλλαγές. Πιο συγκεκριμένα στο κέντρο ζωγραφίζεται το βουνό και η φάτνη μέσα σε σκοτεινό σπήλαιο. Το σπήλαιο εικονίζεται σκοτεινό, γιατί με το μαύρο χρώμα συμβολίζεται ο κόσμος που ήταν σκοτισμένος από την αμαρτία. Μέσα σε φάτνη σπαργανωμένο σαν βρέφος ζωγραφίζεται ο Χριστός με τις ακτίνες του

άστρου να πέφτουν πάνω του. Αυτή η απεικόνιση του Χριστού εκτός του ότι είναι σύμφωνη με τα όσα γνωρίζουμε από την Αγία Γραφή, προδηλώνει ταυτόχρονα το θάνατο και την Ταφή Του, τον τάφο και τα σάβανα.

Πάνω ή δίπλα από τον Χριστό ζωγραφίζονται ένα βόδι και ένα γαϊδουράκι. Η προφητεία του Ησαΐα αναφέρει: «έγνω βούς τον κτησάμενον και όνος την φάτνην του Κυρίου αυτού Ισραήλ δε με ουκ έγνω και ο λαός μου ου συνήκεν» (Ησ. 1,3) και σε μετάφραση «το βόδι γνωρίζει τον κτήτορά του και ο όνος τη φάτνη του κυρίου του οι Ισραηλίτες όμως δεν γνωρίζουν εμένα το Θεό και ο λαός μου δεν με καταλαβαίνει». Μήπως λοιπόν πρέπει να είμαστε προσεκτικοί και να αποφύγουμε το αμάρτημα των Εβραίων; Με ποιο τρόπο; Με την αγάπη μας, αφού για μας γεννήθηκε ο Κύριος και Θεός και σωτήρας μας.

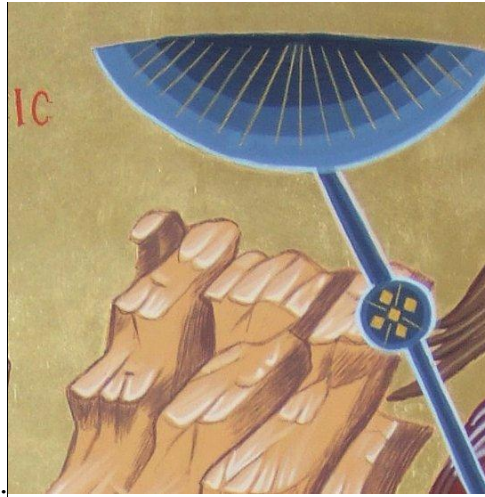

Εικόνα 2: Άγγελοι Κυρίου δοξολογούν

Εικόνα 3: Άγγελος Κυρίου αναγγέλλει στους ποιμένες τη Γέννηση

Στο επάνω μέρος της παράστασης άγγελοι δοξολογούν (βλ. εικόνα 2), ενώ ένας άλλος άγγελος αναγγέλλει στους ποιμένες τη Γέννηση του Θεού. (βλ. εικόνα 3) Επάνω από το σπήλαιο εικονίζεται ο ουρανός απ' όπου κατέρχονται ακτίνες θείκου φωτός από τις οποίες κρέμεται πάνω από το κεφάλι του Χριστού ο Αστéρας. (βλ. εικόνα 4) Δεξιά από το σπήλαιο εικονίζονται οι τρεις Μάγοι έφιπποι ή και πεζοί. (βλ. εικόνα 5) Κοιτούν προς τον αστέρι που τους καθοδηγεί και κρατούν τα δώρα που θα προσφέρουν στο γεννηθέντα Χριστό. Δεν εικονίζονται να προσκυνούν το Χριστό στο σπήλαιο, γιατί σύμφωνα με το Ευαγγέλιο «ελθόντες εις την οικίαν είδον το παιδίον μετά Μαρίας της μητρός αυτού» (Ματθ. β', 11). Όπως καταλαβαίνουμε λοιπόν προσκύνησαν αρκετό καιρό μετά τη Γέννηση. Εξάλλου η εντολή του Ηρώδη ήταν να θανατωθούν όλα τα νήπια από δύο ετών και κάτω. Οι μάγοι αντιπροσωπεύουν, κατά το τροπάριο της εορτής, τους ειδωλολάτρες που θα αποτελέσουν την Εκκλησία την προερχομένη από τους Εθνικούς, ενώ οι ποιμένες αντιπροσωπεύουν το ιουδαϊκό τμήμα.

Εικόνα 4: Ο Αστέρας

Εικόνα 5: Οι τρεις Μάγοι με τα δώρα

Στο κάτω μέρος της εικόνας ζωγραφίζεται ο δίκαιος Ιωσήφ συλλογισμένος και εμπρός του ένας γέροντας τσοπάνης ντυμένος με προβιά που ακουμπά σε ένα ποιμενικό ραβδί και σκυμμένος προς το μέρος του Ιωσήφ (βλ. εικόνα 6). Μερικοί στο πρόσωπο του γερο - βοσκού βλέπουν το σατανά που σπέρνει την αμφιβολία στην ψυχή του Ιωσήφ. Η όλη στάση του Ιωσήφ στην εικόνα φανερώνει όχι μόνο το προσωπικό του δράμα, αλλά και το δράμα του ανθρωπίνου γένους και τη δυσκολία να παραδεχτεί εκείνο που είναι «υπέρ λόγον και νουν», δηλαδή την ενανθρώπιση του Θεού, όπως σημειώνει ο Ουσπένσκι. Την ίδια σκηνή περιγράφει το δοξαστικό των Μεγάλων Ωρών της παραμονής των Χριστουγέννων: «Τάδε λέγει Ιωσήφ προς την Παρθέρον Μαρία, τι το δράμα

τούτο, ο εν σοι τεθέαμαι; απορώ και εξίσταμαι και τον νουν καταπλήττομαι
λάθρα τοίνυν απ' εμού γενού εν τάχει...».

Εικόνα 6: Ο δίκαιος Ιωσήφ

Στην κάτω γωνία της εικόνας, στην άλλη άκρη από τον Ιωσήφ ζωγραφίζονται δύο γυναίκες που ετοιμάζουν το λουτρό του Θείου Βρέφους (βλ. εικόνα 7). Η μια που είναι ηλικιωμένη, κάθεται κρατώντας το Χριστό στην αγκαλιά της και με το χέρι της δοκιμάζει το νερό που η άλλη, η νεώτερη, χύνει μέσα στην κολυμπήθρα. Αυτή η σκηνή, που επιγράφεται «το Λουτρό», είναι ιστορημένη από τα απόκρυφα Ευαγγέλια του Ιακώβου και του Ματθαίου, όπου μιλούν για δύο γυναίκες, τη μαία και τη Σαλώμη, που έφερε ο Ιωσήφ για να βοηθήσουν τη Θεοτόκο.

Εικόνα 7: Το λουτρό του Θείου βρέφους

Στο μεγάλο Εσπερινό των Χριστουγέννων ακούγεται το ερώτημα, τι θα προσφέρουμε στο Χριστό που εμφανίστηκε για χάρη μας ως άνθρωπος στη γη, η απάντηση: «Έκαστον γαρ των υπό σου γενομένης κτισμάτων την ευχαριστίαν σοι προσάγει οι Άγγελοι τον ύμνον, οι ουρανοί τον αστέρα. οι

Μάγοι τα δώρα, οι ποιμένες το θαύμα, η γη το σπήλαιον, η έρημος την φάτνην, ημεείς δε μητέρα Παρθένον. Ο προ αιώνων Θεός, ελέησον ημάς». Με το να προσφέρουμε σα δώρο στο Χριστό την Παναγία δεχόμαστε να σωθούμε από το γεννηθέντα Χριστό.

Εικόνα 8: Μήτηρ Θεού

Η μητέρα του Χριστού κατέχει στην εικόνα την κεντρική θέση. Άλλοτε παρουσιάζεται μισοκαθισμένη, άλλοτε μισοξαπλωμένη (βλ. εικόνες 8,9). Η στάση της Παναγίας έχει άμεση σχέση με δογματικά θέματα. Όταν είναι γονατιστή με τα χέρια σταυρωμένα να προσκυνά το θείο Βρέφος εντείνεται το δοξαστικό νόημα της εικόνας, γιατί στην προσκύνηση του Χριστού συμμετέχει και η Θεοτόκος. Όταν είναι ξαπλωμένη, άλλοτε η στάση της είναι ανάλαφρη για να δειχθεί η απουσία πόνων και επομένως η θεία καταγωγή του Παιδίου (έτσι καταπολεμείται η πλάνη των Νεστοριανών) και άλλοτε με τη στάση της εκφράζει μεγάλη κόπωση και ατονία.

Εικόνα 9: Μήτηρ Θεού

Η εικόνα συμπληρώνεται με τους ποιμένες που δέχονται με χαρά το μήνυμα του ερχομού του Μεσσία (βλ. εικόνα 10). Αντιπροσωπεύουν την αγαθή μερίδα των Ισραηλιτών. Ευωδιαστά χόρτα, μυρσίνες, θυμάρια και άλλα στολίζουν το τοπίο, ενώ γύρω βόσκουν πρόβατα και κατσίκια. Όλα αυτά όμως είναι τελείως εναρμονισμένα με το νόημα της εικόνας. Υπερβολές που υπάρχουν στις δυτικές εικόνες, όπως πληθώρα προσώπων και ζώων που δίνουν την εντύπωση θεατρικής παράστασης, απουσιάζουν από την ορθόδοξη εικόνα.

Εικόνα10: Οι ποιμένες δέχονται με χαρά το μήνυμα

Αυτή είναι η **Ορθόδοξη** εικόνα της Γέννησης. Ο πιστός καλείται να συμμετάσχει. Με χρώματα και σχήματα η εικόνα κατάφερε να φανερώσει την ενανθρώπιση του Σωτήρα με θεολογική διάσταση μη στερώντας μας

τη χαρά της τέχνης, και ανοίγοντας μας πύλη εισόδου στο μυστήριο. Μας δίνει την ευκαιρία να σταθούμε προσωπικά στο βαθύ νόημα της εορτής και να νοηματοδοτήσουμε την ζωή μας. Αν δεν το κάνουμε αυτό και σταθούμε μόνον στον εξωτερικό εορτασμό και ταυτίσουμε την συμμετοχή μας στην εορτή με τα λαμπερά λαμπιόνια, τις εκδρομές, την απόλαυση των φαγητών, τα δώρα, την αγορά νέων πραγμάτων, τότε θα αφήσουμε την ύπαρξή μας πεινασμένη και ανικανοποίητη. Και μια τέτοια ανικανοποίητη ύπαρξη θα είναι επιθετική και βίαη, θα αισθάνεται τον πλησίον ως απειλή της, ως κόλαση, όπως έλεγε ο Σάρτρ: «οι άλλοι είναι η κόλασή μου». Μια τέτοια κατάσταση είναι γνωστή στην ψυχολογία ως «η κατάθλιψη των εορτών».